

Hazai orvoskarunk több érdemes egyéniséget nyert a multban is azok sorából, kiket a tudományok iránt oly ritka fogékonysággal felruházott örmény fajtól kölcsönzött a magyarországi orvosi kar, s kik részint tulajdonképeni szakmájukban, részint más tudomány-ágak terén tüntették ki magukat és vívtak ki elismerést közhasznú tevékenységük által.

A többi közt ily kiváló férfiak valának a multban orvosaink közül: dr. Csásusz Márton, a pesti egyetem volt tanára és rektora, kinek működése és érdemei ma is felejthetetlen emlékezetben tartatnak, — dr. Ötvös Ágoston a magyar tudományos akadémia volt tagja, a Rákoczy-korszak történetének jeles ismertetője, — dr. Ábrahám Adeodát, az elismert operateur, a kolozsvári orvos-sebészeti intézet volt tanára, — dr. Cziffra Ferencz, Hyrtl jeles tanítványa, kitünő anatomus, a kolozsvári egyetemen a boncztan volt tanára, — dr. Pat-

rubány Gergely, a főváros volt derék főorvosa és egyetemi magántanár, — dr. Verzár Gusztáv a volt margitszigeti fürdőorvos és még többen...

A sok régibb orvos közül itt különösen egyet kell még mint helybelit megemlítenünk: ez dr. Verzár János szamosújvári hírneves orvos, ki e század első felében — mondhatni — közttekintélyben részesült; — míg az újabbak közül elég leendő oly nevekre hivatkoznunk: mint dr. Fehér Dávid, Gyergyó-Szt-Miklós ünnepelt orvosa, — dr. Novák Károly, mármaros-szigeti kincstári orvos, — dr. Lengyel Endre szatmárnémetii honvédorvos és a t. — mind oly nevek, melyek bizonyára jó hangzásúak az orvosi kar tagjai között a multban és jelenben.

* * *

A kolozsvári közéletben általában köztiszteletnek örvendő: dr. Mály István is, a kit mi e helyen bemutatni kívánunk.

Dr. Mály István életrajza helyett nagy örömmel közöljük itt azon élettörténeti adatokat, melyeket egyenesen — saját önéletrírásaként — tőle megszerezni szerencsések valánk. Habár kissé tartunk tőle, hogy rokonszenves egyéniségének nemes szerénységét a meglepetés készületlenségével fogja érinteni azon körülmény, hogy a nekünk egész nyíltsággal megírt reminiscentiáit ily alakban, tartozkodás nélkül, bocsátjuk közre; de e helyen mi nyíltan kijelentjük, hogy az abban foglalt eszmék fenköltsege és az ott érintett érzelmek megható nemessége nem engedte meg nekünk, hogy világosságát annak véka alá rejtjük; bocsánatot is kérünk, ha egy regény hatásánál is magasabbra helyezvén ezen élettörténetből kiérvezhető lelkiállapotokat, — nem akartuk annak lélekiemelő hatása alól olvasóinkat egy száraz életrajzi vázlat kedvéért elvonni.

Azért szóljon itt maga a legilletékesebb életrajzíró.

* * *

Születtem 1830. október 21-kén — péntek nap volt — esti 6 órakor, „Ave Maria“ harangszó mellett, Szamosújvártt.

A zsenge gyermekkor első négy évét szülőim vizútczai házában gondtalanul játszva töltöttem el.

Négy éves koromban, Istenben boldogult nagy-atyám Szamosújvár városától Ördögös-Füzeset haszonbérbe vette; minek következtében, egész családdal együtt, én is oda költöztem ki.

E szép fekvésű faluban egy Barabás nevű református tiszteletes úrnak lettem tanítványa.

Pajkos gyermek voltam, és annyit bosszantottam ezt a jóra való tiszteletes urat, hogy most is fájó szívvel gondolok vissza rá.

Egy szép, meleg nyári napon, a reám felügyelő cseléd, a malom mellett levő patakba titokban vitt el magával fürdeni.

Én boldog voltam.

A különben kis patak medre ekkor bőven el volt vízzel látva. A mint bementünk, a patakban nagy multságom volt látni, hogy a parttól befelé lépkedve, mind mélyebb és mélyebb a víz: míg végre államig ért fel a sebesen futó elementum; még egy lépést tettem előre és — elmerültem.

Jól emlékszem, hogy nem volt kellemetlen, még kevésbé kínos, a mit igen rövid ideig éreztem.

Mintha valamennyi érzékem csupán hallérezékké, és a víznek minden paránya egy meg nem nevezhető hangszervvé vált volna: olyan sajátyszerű zúgást éreztem.

Elaludtam és egy édes álom után, arra ébredtem fel, hogy a patak partján ki voltam terítve, s a dada rémülten dörzsölte az erélyes dörzsöléstől fájó tagjaimat.

Az ébredés kellemetlen és kínos volt: az elalvás nem.

1837-ben magasabb kiképeztetésem végett, nagy-atyám vissza vitt Szamosújvárra és beadott a Benai-féle tanintézetbe. Itt a legnagyobb figyelemben állott az a régi szabály, mely szerint: „Plenus venter non studet libenter“. Egy évet itt minden nagyobb gyomortherhelés nélkül kihuztam.

Ekkor azonban nagy-atyám, (a ki nagyon okos és praktikus ember volt) kivett Benaitól, és beadott várbíéd: ¹⁾ Gábrus Zakharhoz koszt- és szállásba. Itt két évig voltam.

Gábrus Zakhar zsenialis ember volt, s ha más-ként nem lehetett: nyírágvesszővel nagy sikerrel tudta beoltani fejünkbe a vaskos „Rudimentát“. Bizony biztosabb és kedvezőbb sikerrel, mint a hogy korunk főtáltosai irgalmatlanul üzik a különböző beoltási merényleteket.

A Gábrus anyja (az öreg „mámu“) angyali jó-ságával el tudta felejtetni az iskolai bajok sajgó nyomát, s akárhányszor feltartoztatta a fia sujtó karát, és ha olykor a csapást teljesen feltartoztatni nem is tudta, de annak fájalmát minden esetben hol egy finom örialmával, hol egy pêthádz- vagy plane pázugov khênissal, hol pedig egy darabka (tegnapról megmaradt) finom já m ê z z a l a legbiztosabban meg tudta enyhíteni.

Beh boldog lenne a szenvedő emberiség, ha az orvosok is ily biztos hatású enyhítő szerekkel bírnának!

Boldog Isten, a gyermekkorban be kevés feltétele van az ember boldogságának!

Bizony jól is van ez így; mert különben vajmi kevés embernek lenne fogalma a boldogságról . . .

1840. október 4-én nagy-atyám- és édes anyámmal Beszterczére utaztam azért, hogy jövőre az ottani kath. gymnasiumban diákoskodjam.

A mint Besztercze felé közeledtünk, a város fölött hosszú és széles térben elterülő vörösséget láttunk. E szín és a kolossalis, különböző alakokban föl-föltornyosuló füsttömegek azt bizonyították, hogy Beszterczen nagy égés van.

¹⁾ Tanár = professor! Habár Gábrus sok éven át elemi néptanító volt, de pár évig az alsó gymnasiumi osztályokban is tanított. Különben is papi semináriumot (theológiát) végzett, tudós ember lévén, a közszokás szerint »professori« címre érdemesített.

Midőn estve megérkeztünk, Besztercze lángtengerben úszott. Ezt nem tartottam kedvező előjelnek, de sorsomnak alá kellett vetni magamat.

A piaristák gymnasiumában principistának fölvétettem. Koszt- és szállásra is a piaristákhoz adtak.

E jeles gymnasiumban öt osztályt végeztem el, és mind az öt osztályban első eminens voltam.

1845. október elején a kolozsvári lyceumban, mint első évi bölcsész iratkoztam be.

Itt, mondhatni, hogy csakugyan „börtönéből szabadult sas volt a lelkem“, és a rendkívül szigorú öt évi kolostori élet után, a lyceumi (mondhatni korlátlan) szabadalmat rögtönözve élvező fiúnak lelke, csodák csodája, hogy teljesen nem bukott el.

A huzamosan koromfekete sötétségben élő, ha rögtönözve a déli nap verőfényes sugaraival szembe néz: könnyen megvakúl.

Szerencsémre, Beszterczéről akkora szellemi tartalékkal jöttem ide, mely a bukás ellen teljesen biztosított.

Itt a bölcsészet két osztályát, minden egyébbel inkább, mint a rendes tantárgyakkal foglalkozva, jó sikerrel végeztem el és édes anyám óhajtására, 1847. október elején a pesti egyetem orvosi karánál orvosnövendéknek iratkoztam be.

1848. márczius 15-ke Pesten talált, a hol későbbben tagja lettem az egyetemi legiónak.

Fegyvergyakorlatainkat a kecskeméti-útczában, a Károlyi-palota udvarán tartottuk.

Én akkor nagyon gyöngé, serdülő fiú voltam, s a szuronyos régi fajta kovás-puska súlya alatt majd leszakadt a vállam; minél fogva rendes hadi szolgálatra azon időben nem voltam alkalmas.

A tanév befejezése után, a szünidőre haza mentem, ki gondolta volna akkor, hogy e vakáció nekem két évig fog eltartani?

Csakugyan beállott nálunk a muzsák szilencziúmnak ideje!

1850. október elején ismét beiratkoztam a pesti egyetemen orvosnövendéknek.

1851-ben az újvilág-útczai 8-ik számú ház első emeletén béreltem ki lakásul egy szobát.

A huszonegy éves keleti vérű és merész fantáziájú ifjú lelkének világára itt az a nap süttött, melynek tündér-fényétől az ifjú keblében eddig észrevétlenül lap-pangott legnemesebb gyöngy izzóvá lett, és oly tiszta égi lánggal égett, mely mellett a világ minden „kohi-norja“ hitvány szemétté törpül el . . .

A felhők fölött azonban az én sorsom úgy döntött el, hogy e túlvilágias dicső fényben égő nemes gyöngy elhamvadjon és hogy családi örömeiket nem élvezve: földi pályámat nőtlenül végezzem be.

1853. márczius 17-kén estve elhagytam Pestet, s Bécsbe utaztam. Szomorú idő volt ez. A bábák fürgetege talán soha sem rombolt oly dühösen, mint ez éjjel.

Aztán különben is, a vágatva menekülő bús lovaggal én is elmondhattam: „Post equitem sedet atra cura.“

Bécsben mint orvosnövendék 1854. virágvasárnapig laktam; de e napra ismét Pestre jöttem, és (a szünidők kivételével) itt maradtam 1856. febr. 10-ig; mely napon orvos tudori felavattatásom történt meg.

Szüleim akkor Mócson laktak, a hová én jól megérdemlett orvos tudori diplomámmal siettem.

Az én áldott emlékü szüleim lelke a legnagyobb boldogságban uszott!

Édes anyám a fiát, s benne egyetlen reményét, midőn évek óta aggódva táplált terveit s reményét bennem (egyetlen gyermekében) teljesülve látta: megcsókolta a homlokomat, ez alkalommal egy pár könnycsepp hullott reám.

Oh, e könnycseppek fényesebbek voltak előttem a világ minden gyémántjánál, s szebben diszitették halántékomat, mint a még friss tudori borostyán! . . .

1856. márczius 1-én édes anyámmal beköltöztem ide Kolozsvárra; atyám is nemsokára követett minket ide, és így az egész családunk ekkor három tagból állott.

Itt akartam a létkérdést megoldani.

Életemnek főfeladata az volt, hogy a szüleim hátralevő életét lehetőleg boldoggá tegyem.

Én a becsületes, lelkiismeretes és kitartó munka által, oly kedvező anyagi helyzetbe jöttem, mely mindhármunknak tisztességes és gondtalan existenciát biztosított.

Életem utolsó pillanatáig hálás szívvel köszönöm a jó Istennek, hogy a kedves feladatot kedvezőleg megoldanom, teljes mértékben sikerült.

Élveztem tehát 25 évig és 20 napig azt a csöndes házi boldogságot, melynél többet én az élettől már nem remélhettem.

1880. márczius 30-kán reggeli 6 órakor, húsvét harmad napján felejthetetlen édes jó anyám meghalt.

Egész életemnek összes bántalmát, szerencsétlenségét és veszélyeit, ez az egyetlen egy csapás összehasonlíthatlanul felülmulta!

Lelkem fölött elborult az ég boltozata; sőt az isteni kegyelem békejelvénye, a szivárvány is, mintha fájdalmat ébresztőleg tűnt volna fel búskomor lelkem előtt...

Az élet terhe súlyosan nyomta, már az évek számától is görnyedő vállaimat, de aggodalmaim és töprengéseim khaoszából, fölriasztott az özvegygé vált roskatag öreg atyám.

Éltem tovább, s a roppant teher alatt nem roskadtam le.

Lelkem világának e zilált állapotát, úgy látszik, Veszely Károly prépost, és azon időben kolozsvári apátplebános felismerte; mert az alább következő (nyomatásban is megjelent¹⁾) költeményében ezért célzólag, de jóakarattal megleczkéztetett:

»Irjon sok verset!« mondá, a midőn a szekérre

Fölkapván magamat, párnapi utra kelék.

Emberi létünk is nem egyéb egy kis, rövid utnál;

Kezdeté a bölcső, itteni vége a sir.

Kis rövid út a bizony! Két-három arasznyi a hossza,

S mégis ezernyi ezer sok baja, nemde gyötör?

Gyötri pediglen a baj egyaránt a királyt, meg a koldust;

Ennek a bot s annak a koronája nehéz

S mert örömünk csak csepp, s poharunk teli töltve örömmel:

E föld a síralom völgye nekünk igazán.

¹⁾ »Érzelehangok«. Irta Veszely Károly, Kolozsvártt 1881. a 23. lapon »Dr. Mály István urnak emlékkönyvébe«. Szerk.

S mégis a szív remeg és mindig itt élni szeretne;
Néki csak egy keserű: halni sehogy nem akar.
És ez okon létét meghosszabítani óhajtván,
Mint hajhássza szegény a tudomány mezején
A füvek ismeretét, legtöbbre becsülve az orvost!
Mert csakis ez képes nyújtani a napokat.
De a midőn ezt így vallom s Önt orvosaink közt
Első sorba teszem, s tisztelem éles eszét:
Hányszor hát sikerült a halált megtörnie — kérdem —
Nagykörű és alapos ismeretével, Uram?
Egy szó annyi tehát, mint száz, ki a földi göröngyhöz
Szít s tapad, az gyáván tölti be itt a helyét.
Hisz magasabb rendnek lévén tagtársa az ember,
Szebb s nemesebb földadat része, mely égre mutat.
A haza s emberiség, az erény s szeretetnek ügyében
Éltét áldozatul hozni: ez illeti őt.
És valamint a ki ezt szívesen megtenni mulasztja,
Gyáván s önzőleg földre konyitja fejét:
Gyáva az is, ki midőn ezen élet terhei nyomják,
Égi hívás nélkül, mint szőkevény menekül.
Két utat ismér tehát a keresztény bölcs e világon:
Tenni, ha tenni lehet; tünni, ha tünni kell.
Imhol a vers, hogy sok, magam is látom szemeimmel,
De hogy egyuttal jó, senki se mondja nekem.
Csak kedvét töltém, jó szomszéd Ur! amaz élczért,
Hogy minapon többnek versfaragóul ajánlt.

* * *

... Éltünk tehát tovább jó atyámmal ketten még két évig és tizenegy napig.

1882. ápril 11-kén, húsvét harmad napján, reggeli 6 órakor, áldott jó atyám (öregségi végelgyöngülés következtében) meghalt. . .

Merően néztem az áldott jó ember hideg arczvonásait.

Egy csepp könny sem csillogott a szememben.

Talán már végképp kiszáradt bennem a könnyek forrása? Vagy talán a könnyek, a helyett, hogy kiömlenek, befelé törtek, és a szívemben megkövültek? Vagy talán a lelkemnek már nem volt több oly része, mely fájni is tudjon?

Borzasztó állapot volt ez!

A jó Isten azonban végre megkönyörült rajtam, és megnyitá könnyeimnek kiapadt forrását.

Oh, e forrás csodatevő gyógyerővel bir!...

És most azt kérdem: Vajjon nem lett volna-e jobb az ördögös-füzesi patakból, ártatlan angyalként röpülni fel az égbe?

Nem, nem lett volna jobb; mert a Gondviseléstől egy oly megbízatásom volt, mely elől semmi körülmények közt sem volt szabad kitérnem.

Jól tudom én azt, hogy az „Armeniá“-nak mindezekre, a miket ide irtam, abszolute szüksége nincs. De sőt azt is tudom, hogy nem is affélét irtam, a mit a nagyrabecsült Szerkesztő úr tőlem kívánt, és így ez az egész irat, a becses és megtisztelő levelében kifejezett célra nem használható; de így irtam, mert másként nem írhattam.

E „vitae curriculum“ kiegészítéseül, bátorkodom egyúttal még a következőket ide följegyezni:

Az 1873-dik évi cholerajárvány alkalmával, feszült figyelemmel kísértem e kórfolyamat lényegét, és pusztító működését. Erre vonatkozó észleleteim és kezdetleges vizsgálataim alapján azon véleményem keletkezett, melyhez hasonlóval csak számos évek után a német tudósok léptek a világ elé.

Szükségesnek láttam 1873-ban a kolozsvári napi lapok áugustus 5-diki számában, „Óvszer a cholera ellen“ című cikkemben, erre vonatkozó véleményemet a nyilvánosság elé bocsátani.

Kolozsvár városának törvényhatósági bizottságába többször voltam képviselőnek beválasztva.

Kolozsvár kath. közönsége, az erdélyi róm. kath. státus nagy gyűlésére, mult évben másodszor választott meg képviselőjének.

1881-ben a kolozsvári függetlenségi párt, a közgyűlésén elnökének választott meg. — És ezzel be is fejeztem.

Ime itt van tehát a kívánt irat!

Irtam úgy, a mint a lelkem sugallta...

Szolgáljon ez egyúttal arra nézve is mentségemül, hogy évekkal ez előtt hozzám intézett becses, megtisztelő felhívására: az „Armenia“ számára nem mertem írni. Végül még néhány szót!...

A földnek, úgy mint minden égi testnek megvan a saját vonzereje, de ez erőnek legnagyobb foka ott van, a hol születünk, s a hol az anya édes álomba szenderítő dala mellett, ringott a bölcsőnk, melyben ki tudná megmondani, miket álmodánk!

Szamosújvár az én szülőföldem, a hol édes anyám mennyei dala mellett ringott a bölcsőm, melyben ki tudja mily tündér világról álmodoztam!

Szamosújvár útczáin játszottam a porban. — Ily boldogító foglalkozásra nem képes a világ összes tudományegyeteme.

Szamosújvár útczáin „káriztam“ és „bánnágitam“.

E hódítási céllal egyekötött gyermekjátékok, az érdekesítés nagyobb ingerével birtak, mint a világhódító összes triumfátorok hadjáratai.

Nem csoda tehát, hogy lelkem ma is oda vágyik vissza, és hogy majd a feltámadás nagy napján — Isten kegyelméből — onnét szeretnék felszállni a z égbe!...

* * *

E megható elbeszéléshez nincs hozzátennivalónk. Ahhoz nem kell kommentár. Maguk a visszaemlékezések elég ékesen szólnak arra nézve, hogy mi hallgassunk. Adalékjainkkal akaratlanul is csak kisebbithetnők annak lélekemelő erkölcsi hatását. Azért befejezzük sorainkat azzal, hogy ezen önéletírásnak Isten kegyelméből még hosszú és örvendetes folytatása legyen a közjó érdekében és az író közérdemeinek méltó jutalmául!

Sz. K.

Mondják: miért szomorkodol?

Oh, hogy ne lennék szomorú;

Nihamvadt az én csillagom,

Rám szállott a sötét ború!

Mondják: miért vagy halovány?

Csöndes, — mint tó, mely nem mozog;

Tévednek ők, — égő parázs

Beteg szívem' mélyén lobog.

S én azt mondom: közelg a nap,

Mely végpihenést nyújt neked:

És bús szívednek vágyait

A sirba' majdan fölleled!

Simay Gergely.

A Lusignan-házbeli királyok Kis-Örményországban. *)

I.

A tizenegyedik század közepe táján az örmény nemzet egyes töredékei, elűzve hazájukból a Seldsukida-sultánok által s menekülve a muszulmanoknak üldözései elől, több törzsfő vezetése alatt Cilicia bércei közt huzódtak meg. Elfoglalták a völgyek szakadékait s a magas fensikokat s ismételve visszaűzték az új lakóhelyeik ellen támadó törököket.

Ekként éltek több esztendeig, mindennap új meg új harcra kelve új hazájuknak védelmében. Vitéz kitartásuknak híre tisztelettel tölté el a szomszédos török emi-
reket is s erejük folyton növekedett a további bevándorlók csatlakozásával, a kik odahagyva a nagy-örményországi tartományokat, szintén a Taurus hegy lánczai közt kerestek menedéket.

Nemsokára megszállották Cilicia rónáit is, megtelepedtek Tarsusban, Lampronban, Kesunban, s a byzanci Comnen-uralkodók védnöksége alá helyezték magukat, a kiknek hatalma e vidékeken egyébiránt már régóta hanyatlóban volt.

1080-ban egy Pákráduni-családbeli örmény főúr, szövetségese III. Kákignak, az utolsó királynak e családból, elhatározta, hogy bosszút áll rokonáért, a kit Cappadociának görög kormányzója meggyilkoltatott, hogy a konstantinápolyi birodalomhoz csatolhassa országát. Frigyre lépett a ciliciai örmény főnökökkel, felbiztatta őket, hogy függetlenítsék magukat a görögöknek befolyása alól, a kiket kiűzött a tartományból.

*) *Revue Orientale et Algerienne*. I. Les Lusignans de la Petite Arménie, par V. Langlois, — Cshámics, Bádmuthiu Hájotz (Örményország története) 2-ik és 3-ik kötet. St. Martin, *Memoire sur l'Armenie*, 1-ső kötet. — Edessai Mátyás örmény történetének örmény kézírata a párisi nemzeti könyvtárban (99 sz.) — Héthum, *Fleur des histoires d'Orient*, 2-ik kötet. — Paoli, *Codice diplomatico*, 1-ső kötet, Chartes d'Armenie.

Vállalatának sikerrel való befejezése után a Taurusban fekvő Párczêrpért várát választotta székhelyének s megalapította a nevéről elnevezett dynastiát, a mely fentartotta magát Ciliciában a XI-ik századtól kezdve a Lusignanoknak trónra jutásaig.

Utódai mindinkább megszilárdították hatalmukat, házassági frigyeket kötöttek a keresztes hadjáratok vezéreivel s távol tudták tartani országuk határaitól a törököket. II. Leo, kit a keresztes hadaknak tett szolgálataiért királyi czímmel tüntettek ki, új területeket csatolt Örményországhoz. Az e korban még keresztény tatárok is keresték az örmények barátságát s egyesített erejük diadalmos csatákat vívott az iconiumi, mesopotamiai és egyiptomi sultánok hadaival. Ámde a ciliciai örmények nem sokáig élvezhették a tatár szövetséget. A XIV-ik század elején elszakadtak a tatár népek a kereszténységtől s cserben hagyták addigi hű frigyestársaikat, a रुपeni királyokat.

IV. Leo volt ebben az időben Kis-Örményország thákávorja.*) Önerejére hagyatva, az országát mindinkább fenyegető vész láttára békeajánlatokat tett a tatároknak. Nem fogadták el s felhasználva a Ciliciában kitört vilongásokat, megszállották az országot s meggyilkolták Leo királyt. A szerencsétlen uralkodó nagybátyja, Ochin öszszegyűjtván minden rendelkezésére álló fegyveres erőt, kiűzte Ciliciából Bilarku tatár vezért s magát kiáltotta ki királynak. Kormányzása, a legfényesebb korszakok egyike Örményország középkori történetében, egészen a főurak által lábbal tiport fejedelmi tekintély helyreállításának volt szentelve. Nem vezettek célhoz törekvései; 1320-ban bekövetkezett halála ismét prédájává tette az országot az egymással viszátkodó főuraknak, a kik kiskorú fia nevében vezették a kormányt.

V. Leot, ezt az ifjú fejedelmet, kinek anyja a cyprusi Lusignanok családjának volt az ivadéka, az özvegy királyné második férjére, Gorigos urára bízta Örményország nagyjai. Maguk pedig folytatták a belső villon-

*) királyja.

gásokat, melyek annyi szerencsétlenséget hoztak már hazájukra a rupeni dynastia egész uralkodása alatt. Tatar és turkomán hordák betöréseinek lett áldozata e mindinkább elgyöngült, önmagában meghasonlott ország. S a nyugati keresztény államok, melyeket a pápai szék ismételve felszólított Örményországba vezetendő keresztény hadjáratra, fegyelmezett haderő helyett gyülelész tömegeket küldtek oda, melyek többet ártottak a szorongatott örményeknek, mint hitetlen ellenségeiknek.

V. Leo király, kimerülve a hiú erőfeszítésekben s elhagyatva a keresztény fejedelmek által, még egy kísérletet tett a tatárok szövetségének megnyerésére. Követiséget küldött hozzájuk, emlékezetökbe hozta az őseivel fennállott régi frigyét s a szolgálatoikat, melyekben a rupeni királyok őket részesítették. A vallás különbsége daczára kapott némi fegyveres segítséget a tatároktól s Valois Fülöp francia király is küldött neki tizezer arany forintot haderejének zsoldjára s a pusztulásnak indult várerődök helyreállítására.

Evvel a csekély segítséggel sikerült Leo királynak egy ideig féken tartani az egyiptomi török hadakat. Ámde ismét megújultak a belviszályok, az országnak és nemzetnek átka e válságos korszakban. Ezúttal maga a király volt azoknak előidézője. Nem hallgatva senki másnak, csak anyai, latin rokonainak a tanácsára, nehányat az örmény főurak közül kivégeztetett s az országba behívott latinok közt osztotta szét a jóságait.

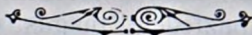
Általános elégtelenséget keltett ez az erőszakos rendszabály. A jóságvesztéssel sujtottak rokonsága nem riadt vissza az egyiptomi mohamedánoknak segítségül hívásától sem. Kapva-kaptak az alkalmon, betörték az országba s rémítő pusztítás jelezte az utat, a merre elvónultak s gazdag zsákmánnyal megrakódva távoztak a szerencsétlen országból.

Közeledésük hírére hozzáférhetlen bérczek közé menekült Leo király. Országát feldulva, lakosságát az éhség által megtizedelve találta, midőn ismét visszatért. Nehány év mulva utólérte a halál (1342). Nem voltak gyermekei, ő volt az örményeknek utolsó nemzeti kirá-

lya, vele kihalt a rupeni uralkodó ház. Kis-Örményország örökségül jutott egy francia családnak, melyet a kereszties hadjáratok viszontagságai sodortak a messze Keltre.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

A bukovinai örmények.

III.

— Befejező közlemény. —

Ez volna futólagos vonásokban a bukovinai örmények története. Ugy az egyesült, valamint nem-egyesült örmények majdnem mind meglehetősen jó anyagi viszonyok közt élnek, sőt legtöbbje gazdagnak mondható. A latin egyházzal egyesült örmények mai nap már „lengyelek“-nek mondják magukat; otthon lengyelül beszélnek, örményül még az öregek sem tudnak; ellenben a nem-egyesült örmények inkább a románokhoz csatlakoznak, örményül beszélnek maguk közt és a régi örmény szokásokat híven megőrizték. Sőt utóbbiak még ezelőtt néhány évvel még a régi keleti ruházatban jártak, melyet ma még csak az öregek viselnek. Az ugynevezett „raituji“ vagy „salvari“ nadrág télen báránybőrből van készítve és néha gazdagon kihimezve, nyáron pedig színes kelméből készül; a férfi válláról majdnem bokájáig lelóg a virágos selyemköpenyeg — „antereu“ vagy „zobon“-nak nevezve, — mely alatt vérvörös selyemkelméből készült mellényt, az ugynevezett „fermeneá“-t visel. Derekához, a „kimir“-nek nevezett öv simul; fejét a vörös „fez“ födi, mely körül a „ciulma“ nevű színes kendő van tekerve. A férfi lábbeli rendszeren sárga csizma. Télen a gazdagabbak az ugynevezett „dulama“ bő bundát viselik az „antereu“ fölött. A nők egy újnélküli, a felső és alsó testet fedő, bokáig érő színes köntöst viselnek, vállaikra pedig egy drága kelméből készített,

redős köpenyeget illesztnek. Fejüket fehér „fez“ fűdi, mely körül fehér selyem kendőt tekernek. A női lábbeli is a sárgaszínű csizma. Mai napság persze a legtöbb örmény a divatos európai ruházatot viseli, de azért még falukon lehet ily keleti, örmény öltözetet látni, főleg a nem-egyesült örmény családokban.

Házaik rendszeren négyszögletűek és az udvar közepén állanak. A házfedele magas és egy kis kúpba végződik. Az egész ház körül egy tornác van alkalmazva; hol nyáron a család étkezéskor szokott egybegyűlni. Itt fogadja a háziúr vendégét is, kit rögtön az ismert „dáláuzi“-val és „dáktákhálvá“-val, vagy „hátlámejki“-vel (sáfránnal és mézzel készített pogácsával) kínál. Vagy ha a vendégnek ezen édességek nem kellenek, úgy elébe teszi a kancsó bort és a különös módon készített örmény kenyeret, melyet ők „lávács“ vagy „tumuk“-nak neveznek; csak ha evett-ivott a vendég, akkor hallgatja végig kivánalmait, még pedig keleti türelemmel, a háziúr. A ki valódi szeplőtlen, patriarkhalis családi életet akar tanulmányozni, az telepedjék le egy bukovinai falusi örmény család tűzhelye mellé. Alig hiszem, hogy kultivált nép körében még valahol annyira tiszta erkölcsiség léteznék, mint ép a bukovinai örmény családban. Napközben keveset esznek, legfeljebb egy darabka sajtot vagy füstölt juhhúst („buzseniczá“-nak vagy „pasztrámá“-nak nevezve), de azért este valódi keleti szokás szerint gazdagon terített asztalhoz ülnek. Mértékletesség, szeplőtelenség, vendégszeretet és — becsületesség jellemzik a bukovinai örmény családot. Falukon még mindig lehet hallani a régi örmény titulációkat: „der“ (úr) „báron“ (úr) és „ámir“ (herceg).

Bukovina földbirtokának egy harmada még ma is az örmények kezében van, ámbár itt is a zsidók mindinkább tért nyernek és az örmények kezéből az összes kereskedést már-is kiragadták. Ezelőtt a bukovinai örmények a kereskedelem majdnem minden ágával foglalkoztak; mai napság még csak egynehányan foglalkoznak ló- és marhakereskedéssel: a többi vagy szatócs, vagy földbirtokos. Feltűnő, hogy míveltségök daczára, a „hi-

vátalkodást“ kerülik és eddigelé se állami, se magánhivalt nem vállalt egy bukovinai örmény sem. A szucsávai örmény „nemzeti“ iskola az ország legjobb tanodái közé tartozik; minden faluban, hol örmény egyház létezik, ott örmény iskola is van, mely az illető örmény pap vezetése és igazgatása alatt áll. Tanítók fizetése 300—700 frt., a papoké 700—1000 frt. Az egyházi és iskolai ügyeket egy tizenkét tagból álló, a „nemzettől“ 3 évre választott felügyelőtanács — „hokápárczuthiun“-nak nevezve — intézi el; ő nevezi ki a tanítókat és választja a papokat, kik aztán a konstantinápolyi érsektől szenteltetnek fel. Ezen tizenkéttagú tanács felügyel azon „áldozatokra“ is, melyeket a bukovinai örmények az év bizonyos napjain végrehajtani szoktak. Még a pogány korból maradt meg náluk azon szokás, hogy közadakozás folytán marhákat és juhokat vásárolnak és azokat bizonyos napokon ünnepélyesen leöletve, a húst a szegényeknek, a zsirt és bőrt pedig a papoknak adják. A pogány korban ezen áldozathozatal az örmény Ánáhid istennő tiszteletére történt, és változott czímmel a keresztény korba is átment, hol mai napig fentartotta magát a bukovinai örmények körében. „Mádách“-nak hívják az ilyen áldozatokat, melyek az év következő napjain hajtathatnak végbe: 1) Nagyboldogasszony napján Háczgádárban; 2) december 29-én Szt. Jakab napján a „szentkereszt“-templomban; 3) Szt. Auxentius napján Zámkában; 4) Nagyboldogasszony napja (15. aug.) után következő vasárnapon Gura-Homoruluiban; és 5) Szt. Joachim és Anna napján Háczgádárban, a Prunkul család költségén rendezve.

Ezen „mádách“-ünnepek körül sok örmény népszokás és néphít vagy babona csoportosul, melyből mindazt, a mi tudomásomra jutott, itt felsorolom.

Ha a „mádách“-hoz megy valaki, úgy nem szabad az nap ennie, míg az ünnepély be nem fejeztetik, mert különben betegségbe esik; menetközben nem szabad hátrafordulnia, visszafelé nézni, mert akkor az ördögöt látja tánczolni és nagy szerencsétlenség éri őt. Magtalan aszszony igyekezzék az áldozati állatok véréből, titkon ne-

hány cseppet inni, hogy áldott állapotba juthasson. Hajadonok ezen vérrel, melyre szintén titkon szert tenni igyekeznek, kis czédulákra egy-egy férfinevet irnak. Ezen czédulákat éjjelre párnájuk alá teszik. Felébredvén, egy czédulát fejük alól kihuznak; a mely név a czédulán áll, az lesz a hajadon jövendőbeli férjének neve. A ki ezen, titkon elcsempészett vérrel mossa az arczát, szép lesz. Ha valakinek álmában egyik vagy másik elhalt rokona gyakran megjelenik, ugy az illető ássa rokona sírhantjába az áldozati állatok egy csontocskáját: akkor nem fog többé álmában megjelenni. Ha az áldozati állatok leöletésök előtt nyugtalanok, bögnök stb., ez akkor jó jel, mert az emberek jóléte, vagyona azon évben gyarapodni fog; ha pedig nyugodtan viselik magukat, ugy ez valami bekövetkezendő általános érdekű, nagy szerencsétlenség előjelenek tartatik. Említettük, hogy az áldozati állatok zsirja és bőre a papoké. Ha valaki ezen állatok szőréből néhány szálat magával hord, ugy az által megóvjja magát ragadós betegségtől; ha házi állatait néha-néha azzal megdörzsöli, ugy ezek mindig szépek és kövérek lesznek. S ha ezen állatok hulladékából (szőr, vér, csont stb.) valami részecskét a szántóföldbe elás valaki, ugy ezen évben a föld gazdagon fog teremni. Hogy ezen, a bukovinai nem-egyesült örményeknél divó áldozatok a pogány korban Ánáhid istennőre vonatkoztak, ki nemcsak a hold, hanem egyszersmind a termékenység és a szülés istennője volt, arra utal az a szokás is, hogy terhes asszonyok ezen áldozati állatok szőréből zsinort fonnak maguknak és ezt a zsinort testökön viselik, hogy szülésük annál könnyebb legyen. Ha egy hajadon ily szöröket titkon egy férfi ruhájához akaszt, vagy porrá égetve, annak ételébe vagy italába keveri, ugy ezt a férfit szerelemre indítja maga iránt; vagy ha az áldozati állatok véréből titkon italába kever. Mindezen babonák a régi pogány Ánáhid-kultus utolsó foszlányai, melyek mindamellett a népismére nézve nagy becszel birnak. A néphítnek vagy babonaságnak nincs semmi köze a valláshoz; lehet valaki mintaszerűleg vallásos s mindamellett szerfelett babonás. A babonát fékezni lehet, de kiirtani csak

csak az utolsó emberrel lehet: a szalonban, a tudományban, a piacon, a kunyhóban, mindenütt ott kandikál; s a felett gúnyosan nevetni nem kell. A babonaság az emberi kedély egyik alkotó része, s a míg remény van a világon, addig babona is lesz.

Ilynemű babonák a bukovinai örményeknél főleg egyes bőjt időszakokban összpontosulnak. Így pl. Szt. Szárkisz tiszteletére farsangkor tartott hét napi bőjt idejében („Hisznágác“-nak nevezve), nem jó valami új munkához kezdeni, mert ez nem sikerül. Állatot eladni vagy vásárolni, szintén nem jó. Szt. Szárkisz a hajadonok védszentje; ez okból a bukovinai örmény lányok az ő tiszteletére szigorúan bőjtölnek és ezen hét nap alatt, ha csak lehet, semmi egyebet nem esznek, hanem csak aszalt gyümölcsöt; az utolsó nap pedig lefekvéskor egy falat sós kenyeret. Ha ezt a bőjtöt ily módon megtartják, akkor Szt. Szárkisz napját megelőző éjjelen álmukban megjelenik leendő férjük. S ha ekkor a hajadonnak csakugyan megjelenik álmában leendő férje, és ő ezen álom megvalósulását kívánja, úgy neki azonnal egy bizonyos dalt kell halkán eldunnyognia, mely így kezdődik:

Áh dëgháh, tu szjév schuchávor Jéránág g'észém ájn or,
Szágmoszé dzoczhid szovor; Dunész gukász thákávor.

Ép ugy nem szabad új munkához fogni, fehérneműt mosni vagy fogni a Krisztus urunk születése tiszteletére tartott 7 napi bőjt alatt, melyet „Dzènunti bász“-nak neveznek. A ki ezen időben fon vagy mos, ahhoz az ördög jön és munkáját megtapogatván, azon egy vérvörös jegyet hagy hátra. Ezen és a 7 heti húsvéti bőjtök (nagybőjt = miédz bász) utolsó estéjén, melyet „Dsirá-kálujsz“-nak neveznek, divatos a nálunk is Szilveszterestéjén eszközölt „ólomöntés.“ A ki ezen az estéken vízért megy, annak nem szabad merítés közben a kútba vagy patakba hajolni, mert az ördög lehuzza a vízbe.

Szt. Jakab tiszteletére tartott hétnapi bőjt alatt, melyet „Szurp Hágopá bász“-nak neveznek, éjszaka nem jó künn a szabadban járni, mert ez időben a boszorkányok tartják évi gyűléseiket. Gyermek, mely ezen időben szü-

letik, nagyon szerencsétlen lesz egész életében. Ezen bőjti időszak az év legrosszabb és legveszedelmesebb részének tartatik. Még a napfényben sem jó ezen idő alatt sokáig állani, mert gyógyíthatlan betegséget kaphat az ember. Ezen idő alatt a rérszopó vampyrok is járnak és az alvó emberek vérét szopják, kik aztán elgyengülnek és hamar elhalnak. A vampyrok kereszteleetlenül elhalt gyermekekből keletkeznek. Ezeket távol tarthatja magától az ember, ha ágyába foghagymát tesz és ágya alá egy kést szúr a földbe. Ugyanezt jó pünkösdkor is tenni; mert ekkor éjjel szintén rossz szellemek járnak-kelnek láthatlanul az emberek közt. Pünkösöd első napján kora hajnalban a bukovinai falusi örmény gyermekek virágot és zöld-ágot dobnak a folyóvízbe, hogy — a mint mondják — az év bőtermésű legyen. Azért a felnőttektől kalácsot és édességeket kapnak. Ugyanezt teszik a gyermekek, ha egy örmény lány férjhez megy. Télen örökzöld galyat és fenyőágot dobnak ily alkalomkor a vízbe és a menyasszonytól azért ajándékot kapnak. Ugyancsak a menyasszony azt a vén asszonyt is megajándékozza, ki a nászmenet megindulásakor egy nyitott lakatot dob egy kutba. Azt hiszik, hogy ha ez elmarad, úgy a menyasszony majd házas életében vagy soha, vagy szerfelett nagy fájdalma közt fog gyermeket világra szülni. Ugyanezen okból egy patkót is tesznek a kapú elé, mely patkóra a menyasszony akkor lép, a mikor esketés után haza tér. Az esketés alkalmával a nem-egyesült örményeknél úgy a vőlegénynek, valamint a menyasszonynak selyemzsinort kötnek a nyakába, mely zsinor két vége egy viaszból készült keresztbe van illesztve. Ezt a zsinort a fiatal pár három napig hordja nyakán; s csak a három nap elteltével oldja le a pap és a fiatal pár egymásé lehet. Mert t. i. esketés után a férfiak a vőlegény és a nők a menyasszony házánál külön-külön mulatnak, még pedig három napig, mely idő alatt az illem tiltja, hogy a fiatal házaspár csak lássa is egymást. Három nap múlva aztán a pap leoldja a keresztet és zsinort, és a fiatal pár egymásé lehet. A fiatal férjnek, mielőtt nejéhez vezetik, kardot adnak a kezébe és úgy viszik a menyasszonyhoz. A kard jelzi feltétlen hatalmát neje felett, és mint ősré-

gi szokás még maig is fenmaradt a bukovinai örményeknél. Aztán kezdődik a voltaképeni lakodalom, miután mindkét nembeli társaság egy helyre gyült össze. Ha özvegy asszony megy férjhez vagy özvegy férfi nőül meg, úgy a közös multság elmarad. Azt mondják, hogy ez az elhalt hitvestársnak nyugalma zavarná. Általában a holtak kiváló tiszteletben részesülnek a bukovinai örményeknél. Sok helyt húsvétkor vagy a húsvéti böjt idejében ételeket raknak az elhaltak sirjaira, a honnan azokat este a szegények szedik el. Ha meghal valaki, úgy annak ruháit és ágyneműjét elajándékozzák, mivel azt hiszik, hogy nem jó azokat a háznál tartani, nehogy az által valami módon a halott nyugalma zavartassék. A halott kisebb kedvencztárgyait (pipát, kést stb.) koporsójába teszik és vele együtt temetik el. Míg a holttest a házban van, oda nem szabad vizet bevinni, mert azt hiszik, hogy akkor a kút vize kiszárad; ép úgy nem szabad abban a szobában hét nap letelte előtt lakni, a hol valaki meghalt, mert azt mondják, hogy az ember halála után a lélek még hét napig a földön jár és ott időzget, a hol az ember legutoljára életében volt.

Ennyit irtam a bukovinai örmények történelméből és népeletéből. Patriarkhalis életmódjuk, családi erényeik, ősi míveltségök és vallásosságuk oly polczra emelték ott is az örményeket, melyről büszkén tekinthetnek le az őket környező népfajokra és ma-holnap, a mikor őket is az idők árja kényszeríteni fogja, hogy tudományos pályára lépjenek, biztosítva lehetünk jóelőre, hogy közülök is nem egy férfi fog kimagaslani a tudomány harczosai körében!

Dr. Wlislócki Henrik.

Egy régi jó barát.

II.

És ő a helyett, hogy elbizakodott lett volna ennyi kitüntetés láttára, a következő szavakkal adta értésére atyjának a vizsgálat eredményét:

— Tata! úgy megsültem, mint a pityóka!

Pedig dehogy sült, dehogy sült! Úgy pergette feleleteit a feladott kérdésekre, mintha könyvből olvasta volna azokat; oly biztosan oldotta meg fejből a legnehezebb számtani feladványokat, mint egy gyakorlott pénzügyész. Csak amugy játszott a százezresekkel az ő fáradhatatlan kis agya. És a mi leginkább fokozta kiváló jeles szellemi tehetsége iránt bámulatunkat: tanítója vele javíttatta meg a második osztályosok rossz feladatait, mivel az első és második osztály egy tanteremben, egy tanító vezetése alatt tanult.

Igy Jóska egyszerre két osztályból vizsgázott a nélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is tudomással bírt volna ő maga arról.

— Nem csoda — mondogatták kicsiny osztálytársai, bajtársuk egyes számtani feleleteire czélozva — otthon az apja folytonosan számolni tanítja.

És a fiúknak igazuk volt.

Csakugyan Jóska tartotta rendben otthon az apja számadásait; ő volt az üzletben a könyvvezető.

Jaj és ezerszer jaj lett volna annak, a ki csak egy tekintettel is bántani merészelt volna e gyermeket. A mi kis barátunkra mindnyájan féltékenyek voltunk, mint a szerelmes imádata tárgyára.

A kihez szólt az szerencsésnek érezte magát közülünk, de irigyei is lettünk annak a szerencsésnek aztán mindannyian.

De ha mi nem bántottuk egyébbel, minthogy iránta való nagy szeretetüinktől ösztönöztetve meg-megölelgettük: volt valaki a ki e gyönyörűen fakadozó, szép, ifjú virág kimélése tekintetében nem osztotta nézeteinket.

Ez a valaki nem volt más, mint a ki „nem kedvez semmi épnek, semmi szépnak“: a kérlelhetlen halál.

Már a negyedik elemi osztályt járta a gyermek, midőn egy zordon téli napon meglepte egy nagy láz a szegény Jóskát, ágyba teperte az a gonosz betegség, a mely annyi ártatlan életet olt ki koronként azon vidéken, a hová befészkelte magát — rövid idő alatt; s pár nap múlva kivittük meghidegült testét egy kicsi koporsóban oda, a Szent-Péter temploma melletti temetőbe.

Szegény Jóska! — sohajlottunk, midőn a fagyos göröngyök reá dübörögtek örökös házára — mi lett volna belőled, ha életben maradhattál volna! Aztán pár könnycseppet ejtve emlékére hazatértünk, hogy utána nézzünk tanulói feladatainknak, miknek végzése közben a mi kicsi barátunkat hűtlenül elfelejtettük.

Azonban, ha mi meg tudtunk feledkezni a nagyreményű kicsi fiúról: nem feledkezett meg róla egy pillanatra se az édes atya.

Ez sirva, zokogva nézte a hónuk alatt könyveket czipelő apró gyermekeket; mert a napnak minden órájában emlékébe idézték az ő drága Jóska fiát, a ki nem hord könyveket többé soha apja örömeire piczi kezeiben.

Ott pihent a sírban a kedves könyvein az ő drága, okos feje.

Halálos ágyán utolsó perczeiben arra kérte ugyanis szüleit az áldott emlékű jó fiú, hogy ha meghal, tegyék a koporsójába a feje alá legkedvesebb könyveit és azok között különösen a magyarok történetét Nogáll Jánostól.

A szülők nem feledkeztek meg gyermekök ezen végső kívánságáról s midőn szép nagy lelke égbe szállott: oda tették vánkosul feje alá a magyarok történetét.

És ott piheni örökös álmát a magyar nemzet viharos történetein a kedves örmény gyermek, hírein azoknak az elzúgott kemény csatáknak, melyek a drága fiú édes ajkain gyakran oly szépen megelevenedtek.

Édesebb talán az örök-álmom így? Én hiszem, hogy édesebb.

Alig takarították el édes kicsi fiók drága tetemeit, újabb áldozatokat kellett hozniok a szegény, megszomrodott szülőknek.

Két kis leánykájuk is megkapta a veszélyes ragályt és oda költözött a bátyja mellé.

Oda lett a szegény szülőknek minden öröme.

Mintha azokba a virágos kis koporsókba zárták volna minden boldogságukat, az életnek minden gyönyörét.

Az anya ezen fájdalmas esemény után vigasztalhatatlan lett és folytonos könnyhullatások között töltötte éjeit, nappalait.

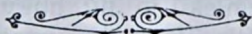
Mikor elfogytak a könnyei elő-előszedegette eltemetett kis gyermekeinek ruhácskáit, könnyveit: aztán reabújt azokra, zokogva ölelgette magához, mintha édes gyermekei lettek volna azok.

A jó rokonok el akarták távolítani e szomorú emlékeket előidéző tárgyakat közeléből, de oly görcsösen ragaszkodott hozzájuk a boldogtalan, hogy lehetetlen volt valamit kivenni a kezeiből.

A férje nem mutatta ki bánatát, nehogy még jobban elkésérítse azt a közös fájdalom terhe alatt semmivé lett szegény asszonyt. De ha egyedül volt, gyakran megeredtek könnyei s még munka közben is, melyet igen kelletlenül végzett ezután, folyton-folyvást ott csillogott pár megbecsülhetlen gyémántja a fájdalomnak szemében.

— A harmadik betejező közlemény jövő füzetünkben. —

Márton Dávid.

Az örmény leányokról.

— Kolozsvári leányok, írta Kemechey Jenő, a „Szegedi Híradó“ után közli az „Erd. Híradó“ 1893. jún. 30 sz. —

Mi, kiket minden jelenség, mely társadalmunkról, fejlődésünkről, egyéniségünkről szól, — mindig közletről érdekel; többszörös élvezettel vettük kezünkbe az „Erdélyi Híradó“ jún. 30-ki számát, melyben egy szellemes író szellemeskedő cikkben foglalkozik a kolozsvári leánytipusok keretében az örmény leányokkal is. Miután tehát a leánytipusok kategoriáiba figyelmes volt az ör-

mény leányokat is felvenni, — felületesen ugyan, de azért elég érdekesen adja elő megfigyeléseit.

Némileg megrémülve konstatáltuk, hogy ime a jeles cikkíró olyszerű motivumokat tár elénk, melyek előttünk talán a faj-érzés elfogultsága miatt mindeddig ismeretlenek maradtak.

Mindeddig képzetünk sem volt: hogy az örmény leány, kit mi az ő kharakterisztikus vonásaival egyszerűnek, vallásosnak, egészséges kedélyű individuumnak, mint nőt jó hitvesnek, szerető anyának gondoltunk; ... korán reggel bosszúsan felkelve zongora billentyűkön ugrál, színházakban „tapsolás közben annyira kihajol a páholyból, hogy ki is esik, de talpra áll mint egy rugalmas kis czicza stb.“

Hogy a legrejtélyesebb torta-specziesek az örmény leány előtt mind ismereteseek; továbbá, hogy mint nő a nyárspolgár temperamentumát veszi fel, s olvasmányai másnap ködös hallucinatio eredményének tetszenek, mindezek, mondom, a jeles cikkíró szellemének másodrendű kiválóságait képezik.

Különben köszönettel tartozunk e nagy megfigyelőnek; mert az ő éles szeme nélkül, mely a szemjében is felfedezi a contrastot, — aligha tudtuk volna meg másoktól, hogy leányaink fütyörészve járkálnak s más ilyen nemes szorakozásaik vannak. Az egymás mellé állított képek sorozatából tehát előttünk áll az örmény leány az ő sajátos jellemével, felismerhető vonásaival.

Fölmerül azonban a kérdés; ha már a leányok társadalmi, közéleti, magán érintkezéseikben őszinteségüknek eme nem közönséges jeleit nyilvánítják, — milyenek lehetnek hát akkor az örmény férfiak.

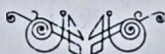
Laikus ember, ki felölünk csak könyvek után szerzett tudomást, a jeles cikkíró rajza után valószínűleg az emberevők legfélelmesebb fajának fog tekinteni, kik csak kiváltságos napjainkban szoktunk mellékesen buzsenyiczával is táplálkozni, — s ugyancsak rendkívüli esetnek kelljen állnia, ha jámbor utazók karmaink közül elmenekülnek. — Hogy ebben mi a valóság és mi része van az író által felcsigázott fantáziának, avval itt nem foglal-

kozhatunk. A kedélyek megnyugtatósára azonban (de az igazság érdekében is) nem késünk kinyilatkoztatni, hogy mi soha embereket nem ettünk; és hogy a jeles író sem fenyegette átutaztában semmi veszély a vad örménység részéről.

Végül miután, a jeles író ily kiváló szeretetet tanusít a leánytypusok vázolásában, úgy hiszem, kötelességünk figyelmét felhívni a nővilágnak talán még exotikusabb része: a patagoniai hottentotta és zulukafferi leánytypusok, esetleg a Pomotu- és Fidsi-szigetek társas-életi viszonyainak megírására is.

Mily érdekes fölfedezéseket fog ő azoknál majd tenni, különösen a polynéziai szigetlakók család-életében és színházi páholyaiban. Ti pedig, hazám városainak leányai! siessetek még pedig hamarosan férjhez menni, mielőtt tudniillik e veszedelmes ethnographus tollára venne; mert azután már olyan könnyen nem igen fog ám menni!...

Bányai Elemér.

Hírfüzér Szamosújvárról.

Régi városházunk lerombolása végleg elhatároztatott, s arra a belügyminiszterium is megadta a szükséges engedélyt. Most már csak annak tényleges keresztülvitele van hátra; mely rövid idő alatt meg fog történni. Az épületanyag értékesítése, valamint a lerontási munkálatok árlejtés útján eszközöltetnek.

— A Szamos-gátnál a rómaiak korában létezett telep színhelyét a legutóbbi romboló vizáradás teljesen elsodorta, és az ó-kori castrum helyén a Szamos új ága hömpölyög.

— Vállalkozók részéről nagymennyiségű, bőrcserzésre szolgáló fakéreg, mely a környékbeli falvak erdeiből szereztetik be, s a szamosvölgyi vaspálya helyi állomásán kötegekben raktároztatik, — képezi néhány év óta a kiviteli kereskedés tárgyát.

— Szamosújvár és Deés között a szomszédos vasúti személy-forgalom oly jelentékeny kezd lenni, hogy a

vonatok megérkezésekor az utasok rendszerint tömegesen özönlenek a pályaudvarba; s így a két város közönsege egymással mind sűrűbb társadalmi érintkezésbe lép. A deésiek közül továbbá sokan látogatják a kérői — viszont a szamosújváriak közül a deésaknai fürdőt is. A kérői fürdő tulajdonosa, nyáron át állandóan kényelmes társaskocsi-közlekedést tart fenn a fürdő és a pályaudvar közt, mely pontosan csatlakozik a deési vonat beérkezéséhez.

A sertéshizlalás és kereskedés ezidő szerint egyik főcikkét képezi örmény polgártársaink kiviteli kereskedésének; a kik üzletüknek Prágáig és Krakóig kiterjesztése által a hazai kereskedelem ezen ágának újabb lendületet adnak.

— Szerkesztőségünket dr. Gerecze Péter tanár, a pécsi — újonnan restaurált — székesegyházról irt pompás díszmunkájának megküldésével tisztelte meg, s levelében élénk érdeklődést tanusít lapunk működése iránt.

— A felső-közép-útca sarkán kész férfiruhák raktára nyílt meg Frank Herman budapesti ruha-raktára cége alatt.

— A ref. templom során levő úgynevezett pusztatelen megkezdődött a leányiskolák újonnan emelendő épületének kiépítése; az emlékiratot egyik alapköbe júl. 19-én helyezte Szongott Kristóf felügyelő bizottsági tag nagy néptömeg jelenlétében. A nagyszabású árvaintézeti palota szintén rohamosan emelkedik, — sőt egyes kisebb magán házak körül is megindult az építkezés.

— A deési törvényszék elnöke a helybeli kir. járásbiróságnál hivatalos ügykezelési vizsgálatot tartott, s elismerést fejezett ki érdemes járásbiránk működése fölött.

— Görög Joachim a gyergyó-szent-miklósi örmény kath. hitközség lelkésze, Tódorfi Domokos marosvásárhelyi kir. táblai bíró, Tóth Mike Jézus-társasági atya, dr. Voith Gerő törv. bíró, dr. Temesváry János tanár közelebbről városunkban időzött.

— Képviselőtestületünk egyik közelebbi közgyűlésében azon kérdéssel is foglalkozott: mi történjék egyelőre a régi városház emeletén elhelyezett városi közlevéltárral? Határozat: „A lebontandó épületben levő városi levéltár ideiglenes

elhelyezésére a közgyűlés elfogadja Szongott Kristóf képviselőtestületi tag ajánlatát s egyszersmind önzetlen szívességeért, melylyel alkalmas helyiségeit a város használatára díjtalanul átengedni kész, — jegyzőkönyvi köszönetet nyilvánít.“

— Néhai gróf Montessori János volt százados hagyatékának, illetőleg az abban talált ingóságoknak értékesítése céljából az árverés megtartatott. Boldogult polgártársunk mint műbarát tudományos szempontból is igen becses gyűjteménnyel birt; melynek legalább egy részét érdemes volna a helybeli muzeum gyűjteményei számára, némi áldozattal is megmenteni!

— A helyi „Aurora“-nyomdából került ki e napokban sajtó alól Kempis Tamás világszerte ismeretes örökbecsű könyvének, csinos kiállítású román kiadása, — a balázsfalvi gör. kath. székesegyházi káptalan egyik tagjának fordításában. Kempis négy könyvből álló műve „Krisztus követéséről“ („De imitatione Christi“) tudvalevőleg minden művelt nemzet nyelvére lefordított, s — mint mondják — a szentírás után legelterjedtebb valósi könyv! *)

— Butorszállításra alkalmas koci használata, butoroknak a vasúthoz szállítására immár nálunk is behoztatott.

— Megyénk főispánja, a deési kir. ügyész kíséretében, meglátogatta a helybeli járásbiróságot, illetve börtönhelyiségeit.

— Keczely Sándor birtokos nőül vette Cserényi Francziska úrnőt, — dr. Mártonfi Lajos gymn. tanár pedig Merza Gabriella kisasszonyt, — Simay János a helyi kir. járásbiróság albirája eljegyezte Huber Magda kisasszonyt Szilágy-Somlyóról.

— Belcsug Gerő helyi kereskedő üzletében a deési szóda (szikviz-) gyárnak (Roth Károly) állandó fiókraktára van.

*) Magyarra már többször lefordított, legutóbb Nogáll nagyváradi róm. kath. címzetes püspök által; örmény nyelven pedig a velencei, szent Lázár-szigeti mechitharisták nyomdájából került V. Asgérián atya fordításában, s ugyanott két franc és ötven centimért szerezhető meg.

— Június tizenhatodik és következő napjain megtartattak az évváró vizsgák az összes városi tanintézetekben.

— A szamosvölgyi vasút mentén fekvő Perint-féle műkertészet igen szép korai veteményeket és zöldségféléket termeszt. A hegyoldalon levő gyümölcsösökben meglátszik a hosszú tél s a késői tavaszodás nyoma.

— A Kischner-féle kérői gazdaságból nyáron át jóminőségű friss sajtermékek kaphatók a nevezett birtokos szamosújvári üzletében, jutányos áron.

— Egy budapesti kereskedő-czég Chárib Márton helybeli polgárhoz különleges szamosújvári füstölthúsneműek szállítása iránt megkeresést intézett.

— Moldován Gerő, a kolozsvári kereskedelmi akadémia helybeli növendéke részt vett az intézet aldunai és szerbiai (belgrádi) tanulmányútjában.

— A szent-ferenczrendiek zárdatemplomában paduai Szent-Antal tiszteletére délutáni ájtatosság tartatott.

— A folyó évi karácsony másodnapján levén harminczadik évfordulója az itt 1863. évben tartott első műkedvelői előadásnak, („Szeget szeggel“ Kisfaludy Károly egy felvonásos vigjátéka és hangverseny) mint halljuk, műkedvelőtársulatunk diszelőadással ünnepli meg ez évfordulót.

Olv as ó i n k h o z ! Már mult számunkban említettük, hogy szeptember hóra a Lukácsi emlékének szentelt diszfüzet alakjában tervezzük lapunkat megjelentetni, s felkértük t. olvasóinkat minden reá vonatkozó adataik beküldésére. Ebbeli tervünk mindazonáltal időközben változást szenvedett annyiban, hogy értésünkre esvén a legilletékesebb oldalról, miszerint a helybeli Lukácsi-emlékkápolna, (hol hamvai nyugosznak), még f. évben halálának október hó 27-ikére eső évfordulati napján fog ünnepélyesen felszenteltetni, — czélszerűbbnek véltük eredeti tervünktől elállva, nem a szeptemberi, — hanem a kápolna-felszentelési ünnepély alkalmával kiadandó november havi számunkat szerkeszteni, Lukácsi-emlékfüzet alakjában.

Kisebb közlemények.

Az „Armenia“ hazánk területén, a következő helységekbe küldetik szét, mint a hol lapunk olvasói laknak: Arad, Abrudbánya, (Alsó-Fehérmege), Besztercze, Bethlen (Szolnok-Doboka), Bánffy-Hunyad (Kolozs), Borbánd (Asó-Fehér), Brassó, Budapest, Besztercebánya, Beodra, (Torontál), Balászfalva (Alsó Fehér), Berettyó-Ujfalu (Bihar), Borsod-Csaba (Borsod), Csáki-Gorbó (Szolnok-Doboka), Csanád-Palota (Csanád), Deés, Déva, Dicső-Szentmárton (Kis-Küküllő), Erzsébetváros, Egerbegy (Torda-Aranyos), Egeres (Kolozs), Furta (Bihar), Fogaras, Fehérmplom, Gyulafehérvár, Gyergyó-Szentmiklós, Gyergyó-Ditró, Gyergyó-Szárhegy (Csikmege), Gyalu (Kolozs), Gattája, (Temes), Hátszeg (Hunyad), Kolozsvár, Kézdivásárhely, Kékes (Szolnok-Doboka), Katona (Kolozsmege), Kapnikbánya (Szolnok-Doboka), Korond (Udvarhelymege), Kecsed-Szilvás (Szolnok-Doboka), Lekenze (Besztercze-Naszódmege), Lippa (Temes), Magyar-Lápos (Szolnok-Doboka), Mármaros-Sziget, Marosvásárhely, Mócs (Kolozsmege), Maros-Némethi (Hunyad), Moson (Maros-Torda), Maros Ludas (Torda-Aranyos), Mező-Rücs (Maros-Torda), Medgyes, Nagy-Somkut (Szolnok-Doboka), Nyiregyháza, Nagy-Várad, Nagy-Becskerek, Nyárad-Szereda (Maros-Torda), Nagy-Iklod (Szolnok-Doboka), Nyitra, Nagyszent-Miklós (Csanád), Ó-Szent György, Ó-Radna (Besztercze-Naszód), Ó-Lécz (Torontál), Ó-Toplicza (Maros-Torda), Pozsony, Pécs, Pusztá-Kaszaper (Csanád), Pusztá-Tur-Pásztó, Pusztá-Martfű (Jász Nagykun-Szolnokmege), Rettég (Szolnok-Doboka), Rózsahegy (Liptómege), Szilágy-Somlyó (Szilágy), Szamosújvár, Szászváros, Segesvár, Szépvíz (Csikmege), Sepsi-Szent-György (Háromszékmege), Szinyérváralja (Szatmár), Sajó-Magyaros (Besztercze-Naszód), Szaján (Torontál), Szalacs (Bihar), Temesvár, Torda, Túr-Keve (Jász-Nagykun-Szolnok), Tamásfalva (Háromszékmege), Uzon (Háromszék), Vizakna (Szbenmege) és Zilah (Szilágymege.)

Az „Armenia“ külföldön. Folyóiratunk külföldre szóló példányai, melyek az öt világrész felé küldetnek szét különféle nyelveken a következő helyekre czimeztetnek: u m. Londonba, Dseráz Minásznak, az ottani francia lap »L' Arménie« szerkesztőjének, — Manchesterbe (Anglia) Ándréaszian O. örmény gyáros és nagykereskedőnek, ki szerkesztőségünkhez arczképét is megküldte, s mint írja, bár a magyar nyelvet nem értvén, lapunkat nem olvashatja, de bekötteti s könyvtárában megőrzés végett elhelyezi, mint olyan folyóiratot, mely az örmény viszonyokkal foglalkozik, ugyanoda Szukiász Bároniánnak, az ottani örmény kolónia papjának. — Marseille-be (Franciaország) Portukalián Minásznak, az »Armenia« című örmény lap szerkesztőjének. — Bukarestbe (Románia) Moszkofián Chácshádur főesperes a román akadémia tagja, a Károly-rendjel tulajdonosa részére, kinek »Adám buja« című gyönyörű költeményét Vikár Béla sikerült fordításában

mi is közreadtuk, — R o m á n b a (Románia) Keresztes Miksa, magyarországi származású gyógyszerész részére, — P á d u á b a (Olaszország) Fratelli Drucker könyvkereskedő részére, — V e l e n c z e b e (Olaszország) a szentlázárszigeti mechitharista-atyák kolostorának, — B é c s b e (Ausztria) a mechitharista-atyák kolostorának és Retezár Antal, magyarországi származású örmény kereskedőnek — ugyan csak Bécsbe, — S z e n t p é t e r v á r r a, (Oroszország) Kulmirjancz, egy örmény lap: a »Jerásk« (»Araxesz«) szerkesztője részére, — M o s z k v á - b a (Oroszország) Mészirjanc, orosz-örmény államhivatalnok részére, — K a l k u t t á b a (India, Ázsiában) Melik Beglár, egy angol nyelven szerkesztett »Árá« című, örmény-tárgyú folyóirat szerkesztőjének, cserepéldányul, — K a i r ó b a, (Egyiptom, Áfrikában) Nubár pasa, az egyiptomi alkirály kormányának volt miniszterelnöke részére, ki születésére nézve örmény, — N e w - Y o r k b a (Egyesült-Államok, Észak-Ámerikában) Eginian örmény költő, az »Ázáduthiun« (»Szabadság«) című örmény lap szerkesztőjének; kinek az utolsó örmény királyról »Luszinián Leoról irt remek költeményét Fehér Gerő gyönyörű fordításában lapunk is közölte, — N e w - P o r t b a (Északamerikai Egyesült-Államok) ez ottani örmény olvasókör részére; — S i d n e y b e (Új-Holland, Ausztráliában) Bedroszián részére; Ecsmiádzinbe (Örményország, Kis-Ázsia) az »Ararát« szerkesztőjének; s végül: Buenos Airesbe (Argentina Respuslica, Dél-Ámerica) C z e t z J á n o s tábornok részére.

Irodalom és művészet.

Pátkánián hős költeménye: »Mámigonián Vártán dala,« mely egy nagyobb epikai mű hatásos episodját képezi, magyar fordításban Simay Gergely kir. tanácsos úr költői tollából ép azon időben jelent meg lapunk egyik multkori számának élén, — midőn e szép nemzeti költeménnyel a londoni »L' Arménie« című örmény tárgyú, de francia nyelven szerkesztett, igen tartalmas politikai közlöny szerkesztője, s az 1878-iki berlini örmény nemzeti küldöttség volt tagja: D s e r á z M i n á s z francia nyelven ismertette meg a nagy közönséget, a saját fordítása nyomán! A magyar és a francia átültetés ideje véletlenül össze találkozott!

A külföldi sajtóból. A velencei »Pázmáveb« (Polyhistor) című örmény folyóirat becses közleményeket hozott közelebből az erdélyi örménység egyik főtelepéről: E r z s é b e t v á r o s á r ó l, annak történeti multjából, — a melyre ismételten visszatérni szándékozunk mi is, mihelyt lapunk tere megengedi.

Lapsegély. New-Yorkban az örmények »Hájász« név alatt új társaságot alapítottak; a tagdíjakból befolyó jövedelemmel a Londonban megjelenő derék »L' Armenie« című francia nyelven megjelenő kitünő örmény tárgyú lap kiadási költségeinek fedezéséhez

járulnak. — A nem rég megszűnt londoni örmény-francia »Hájaszdán« című lapot is az örmény kolóniák 360 db. arannyal segelezték.

Uj napilap. Gárábéd Dákeszián nevű örmény, ki ezelőtt a török kormány atheni konzula volt, Rómában »L'Avenir« czim alatt francia nyelven napilapot szerkeszt. E lap nem rég »Les Armeniens de la Turquie« (A törökországi örmények) czim alatt igen érdekes cikket hozott. A szerkesztő czime következő: Monsieur G. Dagues, Directeur du journal L' Avenir 55 Via Fontanella di Borghese (Italie) Rome.

Hangverseny. A neves Kára-Murzá zeneszerző 70 tagból álló daltársulatával jún. 4-én Erivánban igen sikerült hangversenyt tartott. A változatos műsor néhány darabját a közönség megismeltette. Magándalt énekelt Pojáchcsheán és Der-Mégêrdcsheán.

Közgazdasági élet.

A választi konyhakertészet. Nehány évvel ezelőtt az örmény Simkovits (Szenkovics) testvérek a szamosvölgyi vasút mentén — Válaszúton — három kerti ágygyal kezdtek hozzá egy nálunk még csak kis mértékben felkarolt gazdasági üzletághoz: a műkonyhakertészethez, s ma már 5—6 év leforgása után pár ezer forintot érő, valóban érdekes, több száz meg száz melegágyból álló kertészeti berendezésük van; hol a szebbnél szebb retek, saláta, ugorka, hüvelyes vetemények stb. egész özöne tanuskodik a gazda szorgalmáról, ügyességéről és szakképzettségéről. Meglepő itt a korai vetemények kiváló szépsége, finomsága, s a zöldségfélék tarka változatossága. A gyönyörű veteményes kertek terményeinek már több város megnyitotta piaczeit, főleg az erdélyi részekben!

Vasút Trebizondtól Erzerumig. Nehány francia két mérnök társaságában Konstantinápolyból Trebizondba és innen Erzerumba ment, hogy előtanulmányt tegyen e két város közt építendő vasútvonalról.

Mi újság az örmény világban?

A bulgáriai örmények. A szofiai örmény kolónia nevében Minász pap, Ferdinánd fejedelem és a fejedelemnő előtt megjelenő hódolatuk jeléül — szerencsés egybekelésök alkalmából igen drága és ékes virágtartót nyújtott át jún. 14-én.

Tanulmány-út. Az »Üdvözítő«-ről nevezett nemzeti nagy kórház (Konstantinápoly) főorvosa dr. Jáchubián szabadsággal Párisba ment, hogy ott a mikrob-okat tanulmánya tárgyává tegye.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.